

Оптимізація боргової детермінанти підвищення обороноздатності країн-партнерів України як основа національної довгострокової стратегії

Optimizing the debt determinant of increasing the defense capability of Ukraine's partner countries as the basis of the national long-term strategy

Олег Семененко^A

Corresponding author: д. військ. н., професор, заступник начальника інституту з наукової роботи, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6477-3414

Марина Абрамова^A

к. екон. н., старший дослідник, старший науковий співробітник, e-mail: Elaira3@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7644-9988

Поліна Толлок^B

к. екон. н., начальник кафедри оборонного менеджменту, e-mail: tolok100@meta.ua, ORCID: 0000-0002-2481-8152

Алевтина Гетьман^C

науковий співробітник, e-mail: getman2017@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6397-7412

Марія Ярмольчик^D

доктор філософії, начальник науково-дослідної лабораторії, e-mail: LinkinFan357@ukr.net, ORCID: 0000-0001-9917-0189

Сергій Кречко^F

здобувач наукового ступеня, e-mail: armor.ua75@gmail.com

Oleh Semenenko^A

Corresponding author: Dr of military Sciences, Professor, deputy head of the Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine for scientific work, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6477-3414

Maryna Abramova^A

Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher, Senior Research Fellow, e-mail: Elaira3@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7644-9988

Polina Tolok^B

Candidate of Economic Sciences, Senior Research Fellow, Head of the Department, e-mail: tolok100@meta.ua, ORCID: 0000-0002-2481-8152

Alevtyna Hetman^C

researcher, e-mail: getman2017@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6397-7412

Mariia Yarmolchik^D

Doctor of Philosophy, head of the research laboratory, e-mail: LinkinFan357@ukr.net, ORCID: 0000-0001-9917-0189

Serhii Krechko^F

PhD student, e-mail: armor.ua75@gmail.com

^A Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, м. Київ, Україна

^B Національний університет оборони України, м. Київ, Україна

^C Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ, Україна

^D Кафедра військової підготовки Національного авіаційного університету, Київ, Україна

^F Міністерство оборони України, м. Київ, Україна

^A Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine

^B National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

^C Military Institute of Telecommunications and Informatization named after Heroes of Kruty, Kyiv, Ukraine

^D Department of Military Training of the National Aviation University, Kyiv, Ukraine

^F Ministry of Defense of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: August 4, 2024 | Revised: August 20, 2024 | Accepted: August 31, 2024

DOI: 10.33445/sds.2024.14.4.4

Мета роботи: оцінювання середовища, що має вплив на динаміку співвідношення внутрішнього, зовнішнього державного боргу та заборгованості домогосподарств до ВВП країн-партнерів України за умов регіональної напруженості, а також виявлення диспропорцій у забезпеченні боргу з урахуванням критичної межі їх обсягів, що має опосередкований вплив на обороноздатність держав.

Метод: аналізу; синтезу; порівняння; формалізації та оцінювання матеріалу; абстрагування та кон'юнктурного аналізу (мислення).

Результати дослідження: висвітлена необхідності врахування співвідношення внутрішнього, зовнішнього державного боргу та заборгованості домогосподарств до ВВП країн-партнерів України через виявлення диспропорцій у забезпеченні боргу з урахуванням критичних меж їх обсягів, а також здійснено аналіз поточного економічного середовища, стан якого імпліцитно здійснює вплив на обороноздатність цих держав.

Теоретична цінність дослідження: виокремлення країн-партнерів України з проблемною фіскальною політикою щодо забезпечення власного боргу відносно його "критичної межі", що має вплив на їх фінансові можливості.

Тип статті: теоретична.

Purpose: is environment influencing the dynamics assessment of the internal and external public and private debt to GDP ratio of Ukraine's partner in the context of regional tensions, as well as identification of imbalances in debt servicing, taking into account the critical limit of their volume, which indirectly affects the state's defense capability.

Method: analysis; synthesis; comparison; formalization and evaluation of the material; abstraction and conjunctural analysis (thinking).

Findings: the article emphasizes the need to take into account the ratio of internal, external and household debt to GDP of Ukraine's partner countries when identifying imbalances in debt service, taking into account the critical limits of their volume, and analyzes the current economic environment, the state of which implicitly affects the defense capability of these countries.

Theoretical implications: selecting Ukraine's partner countries with problematic fiscal policies to ensure that their own debt is below the "critical limit," which affects their financial capacity.

Papertype: theoretical.

Ключові слова: боргова політика, управління боргом, обороноздатність, ВВП, економіка, розвиток, відновлення, країни-партнери, зовнішній борг, внутрішній борг, заборгованість домогосподарств.

Key words: debt policy, debt management, defense capability, GDP, economy, development, recovery, partner countries, external debt, internal debt, household debt.

Вступ

Збільшення фіскального простору до витрат на оборону має вирішальне значення як для України так її країн-партнерів. Оптимізуючи свою боргову політику вони можуть виділяти більше ресурсів для зміцнення своєї обороноздатності, тому збалансування обслуговування боргу та фінансування оборони вимагає ретельного планування та виконання. У 2024–2026 роках очікуються значні виплати за державним боргом України через збільшення боргового фінансування, що вимагає стратегічного підходу для гарантування його довгострокового обслуговування на належному рівні, що не перешкоджатиме основним витратам на оборону.

Залучення міжнародних партнерств є ефективною стратегією управління боргом, одночасно підтримуючи оборонні ініціативи. Міжнародна співпраця може надати як фінансову допомогу, так і стратегічну підтримку, полегшуючи тягар боргів для України та її країн-партнерів. Вони не тільки допомагають управляти боргом, але й підвищують обороноздатність за рахунок спільних ресурсів і знань.

Теоретичні основи дослідження

Роль міжнародного співробітництва у підвищенні обороноздатності країн-партнерів України є надзвичайно важливою, зокрема в контексті оптимізації боргових детермінант. Уряди США, ЄС та інших країн G7, а також міжнародні фінансові інституції є невід'ємною частиною соціально-економічної реконструкції України, що імпліцитно передбачає посилення її захисних механізмів [1]. Ці спільні зусилля спрямовані не лише на підтримку нагальних оборонних потреб України, а й на забезпечення довгострокової стабільності та економічної стійкості. Уряд України виділив 17,5 млрд. грн. із резервного фонду державного бюджету спеціально для зміцнення обороноздатності та охорони кордонів, що відображає значні внутрішні фінансові боргові зобов'язання [2], тому залучення міжнародних партнерів має важливе значення для пом'якшення дефіциту бюджету, управління внутрішнім державним боргом, зменшенням інфляційного тиску, який виникає через значні витрати на оборону [3].

Одним із найважливіших аспектів підвищення обороноздатності країн-партнерів України є оптимізація стратегій управління боргом. Такий підхід забезпечує не лише ефективний розподіл фінансових ресурсів, але й підтримку ширшої економічної стабільності, що має першочергове значення для тривалої військової допомоги. Уряд України за підтримки Світового банку запропонував аналітичну структуру, яка концептуалізує те, як покращене управління боргом може сприяти критичним витратам без шкоди для економічної стабільності [4]. Наприклад, режим зовнішнього комерційного боргу, узгоджений з параметрами програми, може створити необхідний фіскальний простір для основних видатків, включаючи бюджети оборони та безпеки [5]. Завдяки ефективному та сталому управлінню боргом Україна також може підтримувати зусилля з відновлення та інтеграції ринку, сприяючи таким чином більш стійкому економічному середовищу, сприятливому для довгострокового підвищення обороноздатності [6]. Однак у наявних для аналізу джерелах не висвітлено питання критичного обмеження обсягів внутрішньої, зовнішньої боргової детермінанти перевищення котрих негативно вплине на підвищення обороноздатності країн-партнерів України.

Постановка проблеми

Із загостренням російської агресії геополітичне середовище суттєво змінилося, що зумовило необхідність визначення надійного підходу до підтримання економічної та військової стійкості країн-партнерів України в умовах регіональної напруженості. Ефективне управління боргом є

критичним питанням для країн-партнерів України, зокрема в контексті їх самозабезпеченості. Тому проблематика оптимізації управління власним боргом таким чином щоб не лише підтримувати економічну стабільність, але й зміцнювати їх самозахист від зовнішніх загроз для країн-партнерів України є критичним. В основі вирішення цього питання лежить тонкий баланс між збереженням економічного розвитку та підвищенням імперативів безпеки. Багато країн-партнерів, що прагнуть зміцнити свою обороноздатність у світлі регіональної напруженості, повинні орієнтуватися в складнощах забезпечення державного боргу та фіскальної відповідальності. Некерований або погано оптимізований борг може призвести до підвищення процентних ставок, скорочення державних інвестицій і, зрештою, послаблення здатності реагування на виклики небезпек. Отже, ефективна оптимізація боргу стає не просто фінансовою потребою, а основоположним елементом національної довгострокової стратегії. Щоб вирішити цю багатогранну задачу, необхідно враховувати такі чинники як вплив внутрішнього, зовнішнього боргу та заборгованості домогосподарств, а також оцінити середовище у якому відбуваються ці зміни.

Результати та обговорення

Політика самозабезпечення та мінімізації боргової залежності є стратегією, прийнятою багатьма країнами для досягнення економічної стабільності та незалежності, що може допомогти зменшити залежність від зовнішніх ринків і захистити національну економіку від шоків. Хоча запозичення може забезпечити швидкий приплив капіталу, воно також створює борговий тягар, який необхідно погасити з відсотками: як на внутрішньому так і зовнішніх ринках, що може призвести до циклу запозичень для погашення попередніх боргів, що зрештою захопить країну в цикл кредитної залежності. Оцінка критичного обмеження обсягів боргу часто ґрунтується на ретельному статистичному аналізі, який дозволяє зацікавленим сторонам приймати обґрунтовані рішення щодо запозичень, кредитування та корегування фіскальної політики. Застосування цього методу передбачає збір, перевірку та інтерпретацію даних для виявлення закономірностей і кореляцій, які можуть інформувати економічні теорії та практику. У контексті рівнів заборгованості цей аналіз є особливо важливим, оскільки він надає емпіричні докази того, як різні рівні заборгованості впливають на економічну стабільність, зростання та кризи. Визначення цього порогу потребує надійної статистичної системи, яка може аналізувати історичні дані щодо рівнів боргу, процентних ставок, зростання ВВП та інших економічних показників. Отже на рисунку 1 за допомогою кореляційно-регресійного аналізу наведені результати обсягів заборгованості за трьома напрямками із відповідними критичними межами, що безпосередньо мають вплив на стан ВВП та імпліцитно – на стан обороноздатності країн. Країни, які дотримуються політики самозабезпечення, прагнуть зменшити свою залежність від кредитування шляхом розвитку внутрішньої промисловості та підвищення продуктивності. Це може призвести до більшої економічної незалежності та стійкості перед обличчям глобальних економічних спадів або коливань на міжнародних ринках. Аналіз показників реалізації управління державним боргом країн-партнерів України (рис. 2) є критично важливим аспектом оцінки економічної стабільності ключових торгових і фінансових партнерів України. Визначаючи ці показники, політики та зацікавлені сторони можуть визначити ключові чинники економічної стабільності та оцінити ефективність політики управління боргом.

Критична межа боргу розраховується як ключовий фінансовий показник, який служить для інформування щодо максимальної суми боргу, яку уряд, організація чи окрема особа можуть взяти на себе, не ставлячи під загрозу свою фінансову стабільність. Для його розрахунку необхідно враховувати поточні рівні доходів, які включають податкові надходження та інші форми доходів. Ретельна оцінка цих надходжень дає змогу отримати

більш чітко уявлення про те, яку суму боргу можна обслуговувати, не призводячи до дефолту чи фінансових проблем. Наприклад, якщо держава має надійну податкову базу та зростаючі потоки доходів, це може виправдати вищий ліміт боргу порівняно з тим, у якого доходи стагнують або зменшуються. Окрім доходу, необхідно враховувати наявні боргові зобов'язання. Це стосується всіх непогашених позик, облігацій та інших форм заборгованості. В даній роботі рівень критичної межі було усереднено виходячи із статистичних відповідних даних країн-партнерів.

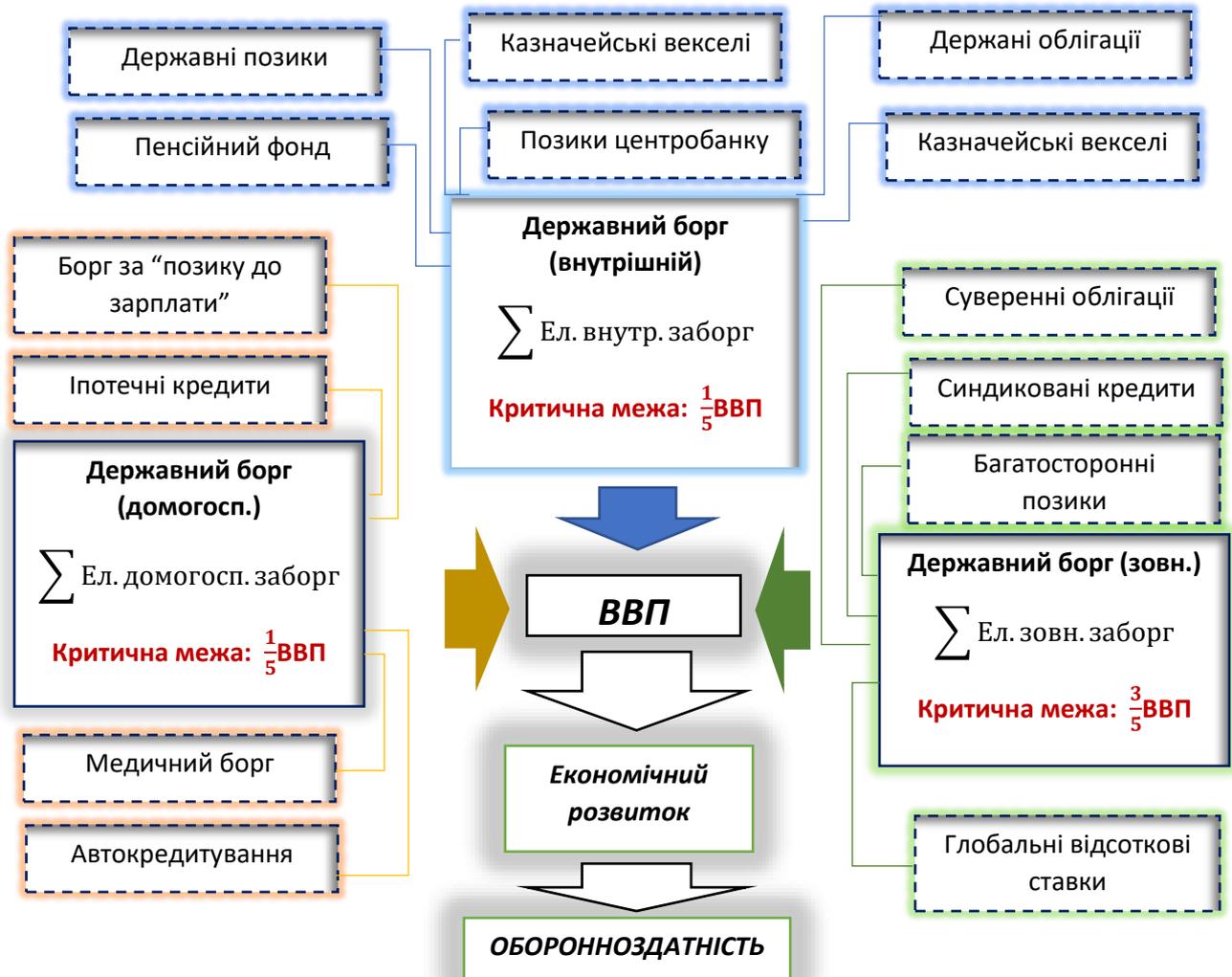

Рисунок 1 – Вплив заборгованості на стан обороноздатності держав

Джерело: позиція автора

Одним із важливих відповідних показників, який слід враховувати, є **відношення боргу до ВВП**, яке вимірює загальну суму боргу країни порівняно з її загальним економічним обсягом. Високе співвідношення боргу до ВВП може бути причиною для занепокоєння, оскільки це вказує на те, що здатність країни погасити свої борги може бути під загрозою. І навпаки, низьке співвідношення боргу до ВВП зазвичай вважається позитивною ознакою економічної стабільності (табл. 1).

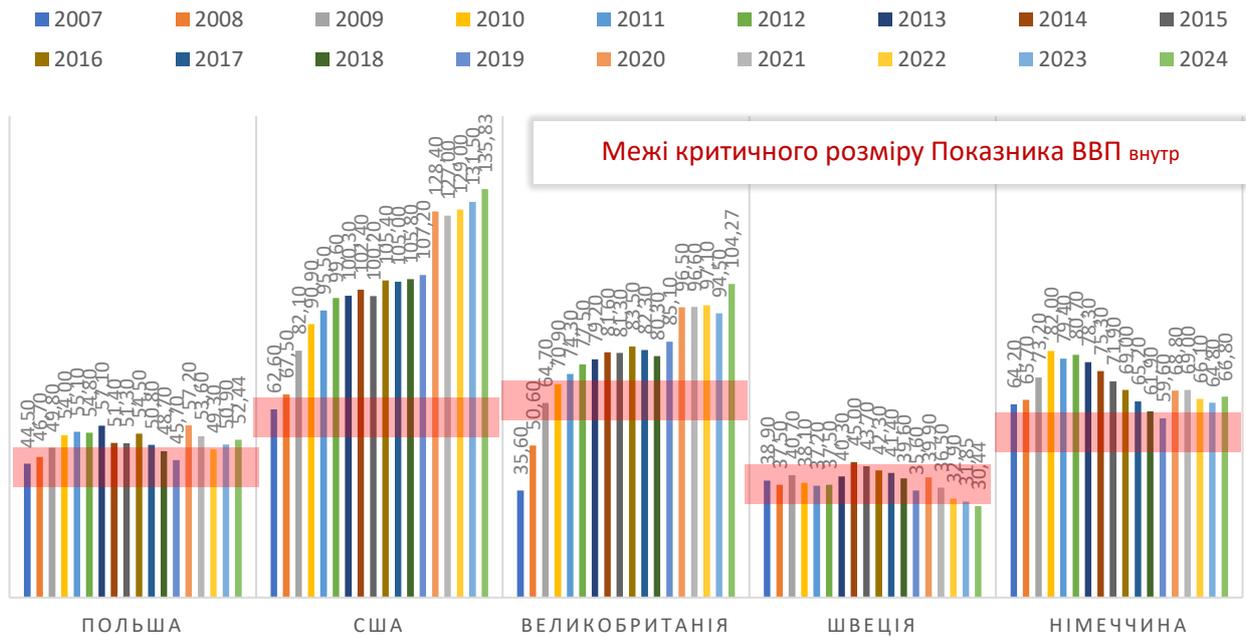

Рисунок 2 – Розмір державного боргу (внутрішній) до ВВП деяких країн-партнерів України, у %

Джерело: <https://tradingeconomics.com>

Таблиця 1 – Оцінювання середовища, що має вплив на динаміку внутрішнього державного боргу до ВВП у 2024 році

	Стислий опис
Польща	Згідно з базою даних World Economics GDP, очікується, що ВВП Польщі досягне 1 722 млрд. дол у 2024 році, що на 23% більше, ніж за офіційними оцінками, завдяки чому коефіцієнт боргу зменшиться до 40,7%. Крім того, економічне зростання прискориться до 2,7% у 2024 році, причому приватне споживання буде основним драйвером зростання, підтриманим підвищенням реальних доходів населення. Однак дефіцит сектору загальнодержавного управління, за прогнозом, зростає до 4,5% ВВП на кінець 2024 року, насамперед через сповільнення економіки. Таке збільшення дефіциту в поєднанні з прогнозованим економічним зростанням вплине на співвідношення державного боргу Польщі до ВВП. Однак, незважаючи на погіршення бюджетного дефіциту, борг Польщі залишається стійким, значною мірою завдяки прихильності уряду до фіскальної дисципліни та ефективному впровадженню політики. Зовнішні чинники також відіграватимуть певну роль у забезпеченні внутрішньої боргової стійкості Польщі у 2024 році. Хоча за європейськими стандартами вона є країною із помірною заборгованістю - нижче 50% ВВП порівняно з середнім показником по ЄС (83,5% ВВП), зовнішні чинники, такі як глобальні економічні тенденції та геополітичні події, все ще можуть впливати на внутрішню боргову стійкість країни.
США	На співвідношення державного боргу США до ВВП у 2024 році суттєво впливають державні витрати та фіскальна політика. Одним з найважливіших елементів, що сприяє зростанню боргу, є збільшення федеральних чистих процентних витрат, які з 2022 по 2023 фінансовий рік зросли на 39% (з 475 млрд. дол до 659 млрд. дол). Таке зростання рівня внутрішнього боргу в поєднанні з вищими відсотковими ставками призводить до прогнозованого збільшення чистих відсоткових витрат уряду як частки ВВП. Крім того, за умови продовження поточної фіскальної політики, експерти прогнозують, що відношення боргу до ВВП може зрости до 211% до 2054 року.

	Стислий опис
США	<p><i>Економічне зростання та інфляція є іншими ключовими чинниками, які впливають на співвідношення державного боргу США до ВВП у 2024 році: очікується, що економічне зростання сповільниться через збільшення безробіття, частково внаслідок жорсткої монетарної політики. Водночас, відношення внутрішнього боргу до ВВП може скоротитися на 3,4%, якщо економіка зросте на 1 трлн. дол до кінця десятиліття. Інфляція також відіграє значну роль у впливі на співвідношення внутрішнього боргу до ВВП. Наприклад, за дворічний період з 2021 по 2023 рік з її допомогою було знижено рівень внутрішнього боргу для країн з розвинутою економікою майже на 6 % ВВП. Однак емпіричні дослідження свідчать, що високі рівні боргу (порогові значення від 75% до 100%) можуть негативно впливати на економічне зростання. Процентні ставки та монетарна політика також відіграють значну роль у формуванні співвідношення державного боргу США до ВВП у 2024 році. Зростання державного боргу США, який на початку 2024 року оцінюється в рекордні 34 трлн. дол, має прямий вплив на вартість державних запозичень і може призвести до підвищення процентних ставок. Більше того, якщо поточна політика доходів і видатків не зміниться, прогнозується, що до 2028 року борг досягне свого історичного максимуму - 106% ВВП.</i></p>
Велика Британія	<p>Вплив Brexit на економіку Великої Британії був значним чинником, що вплинув на співвідношення внутрішнього державного боргу до ВВП у 2024 році. За оцінками Goldman Sachs, економіка відстала від аналогічних країн на 5% після цього. Деякі з ключових наслідків Brexit для економіки включають: скорочення торгівлі з ЄС; зростання невизначеності для бізнесу; зміни у прямих іноземних інвестиціях. Ці чинники призвели до уповільнення економічного зростання та збільшення співвідношення внутрішнього державного боргу Великої Британії до ВВП. <i>Державні витрати та фіскальна політика</i> відіграли значну роль у формуванні співвідношення державного боргу Великої Британії до ВВП у 2024 році: чистий борг державного сектору зріс з 88,8% ВВП у 2023/24 роках до пікового значення у 93,2% за центральним прогнозом. Очікується, що поточна політика уряду дозволить досягти первинного профіциту та зниження боргу до 2028-29 років завдяки скороченню структурного дефіциту на 1,1%. <i>Зростання приватного сектору та інвестицій</i> також можуть вплинути на співвідношення внутрішнього державного боргу до ВВП у поточному році. Прогнозується, що приватний борг до ВВП становитиме близько 195% у 2024 році та 194% у 2025 році. У грудні 2023 року приватний борг Великої Британії становив 120,67% номінального ВВП порівняно з показником 123,25% у попередньому кварталі. Однак надмірний рівень внутрішнього боргу приватного сектору може також створювати ризики для фінансової стабільності та економічного зростання, що може опосередковано вплинути на обороноздатність країни.</p>
Швеція	<p>Економічне зростання відіграє значну роль у визначенні співвідношення державного внутрішнього боргу Швеції до ВВП, яке, за офіційними даними МВФ, становить 32%. Сильна економіка може призвести до зниження співвідношення відповідного боргу до ВВП, оскільки його зростання може допомогти зменшити боргове навантаження. Наприклад, відношення внутрішнього державного боргу до ВВП у Швеції, за прогнозами, буде постійно знижуватися між 2023 і 2028 роками загалом на 2,6%. Однак економічне зростання іноді може бути непередбачуваним і нестабільним: у 2023 році ВВП Швеції скоротився на 0,3%, що може мати негативні наслідки для співвідношення боргу до ВВП країни. Державна політика також відіграє вирішальну роль в управлінні державним боргом: шведське управління державного боргу відповідає за залучення позик та управління державними запозиченнями відповідно до правил Закону "Про бюджет" та урядових директив.</p>
	<p>В останні роки боргове управління вносило корективи до своїх планів запозичень у відповідь на різні економічні чинники. Наприклад, очікується, що борг центрального уряду зросте до 18% ВВП до кінця 2025 року порівняно з 16% на кінець 2023 року. Глобальні економічні тенденції також можуть мати значний вплив на співвідношення боргу до ВВП Швеції. Будучи невеликою відкритою економікою країна дуже чутлива до коливань на світовому ринку та змін у міжнародній торговельній політиці.</p>

	Стислий опис
Швеція	Наприклад, глобальний економічний спад 2023 року може призвести до зниження попиту на шведський експорт, що потенційно може призвести до зниження темпів зростання ВВП і збільшення співвідношення внутрішнього боргу до ВВП. З іншого боку, сильне глобальне економічне зростання може стимулювати попит на шведські товари та послуги, збільшуючи ВВП країни та знижуючи відповідний борговий тягар.
Німеччина	<i>Фіскальна політика</i> та державні витрати є важливими чинниками, що визначають співвідношення внутрішнього державного боргу Німеччини до ВВП у 2024 році. Конституційне правило боргового гальма країни є однією з таких політик, що обмежує федеральний дефіцит і накладає фіскальну дисципліну на майбутні уряди. Це правило, яке обмежує структурний дефіцит бюджету центрального уряду до 0,35% ВВП, було призупинено після спалаху пандемії. Однак відновлення його дії у 2024 році є основною причиною загального сповільнення економічного зростання. Крім того, його послаблення (приблизно на 1% ВВП) все ще може дозволити державному внутрішньому боргу знизитися до частки ВВП, водночас потенційно стимулюючи продуктивність. Важливо зазначити, що відношення внутрішнього боргу Німеччини до ВВП, яке, за даними МВФ, наразі становить 66%, є відносно низьким порівняно з її європейськими сусідами, такими як Франція та Італія. <i>Зовнішні чинники</i> , що впливають на економіку Німеччини, також відіграють вирішальну роль у визначенні співвідношення внутрішнього державного боргу до ВВП у 2024 році. Глобальний економічний клімат та динаміка міжнародної торгівлі можуть суттєво вплинути на Німеччину, враховуючи її експортно-орієнтовану економіку. Наприклад, будь-яка геополітична напруженість або перебої в глобальних ланцюгах поставок можуть негативно вплинути на експортні показники Німеччини та, відповідно, на її економічне зростання. Як наслідок, політики повинні уважно стежити за зовнішніми подіями та розробляти стратегії для зменшення потенційних ризиків і невизначеностей. Отже, розуміння складного взаємозв'язку між прогнозами економічного зростання, фіскальною політикою та зовнішніми чинниками є важливим для точного прогнозування співвідношення внутрішнього державного боргу Німеччини до ВВП у 2024 році.

Джерело: узагальнено автором на основі [7–12].

Багато країн, використовуює **відношення величини зовнішнього боргу до ВВП** як один із показників для оцінки ефективності впровадження управління державним боргом. Зовнішній борг означає суму заборгованості перед іноземними кредиторами, тоді як ВВП є показником загального економічного виробництва країни. Порівнюючи відношення зовнішнього боргу до ВВП, політики можуть визначити рівень запозичень і чи є вони прийнятними (рис. 3).

Очікується, що розмір зовнішнього боргу до ВВП у 2024 році залежатиме від кількох чинників. Одним із першочергових чинників є рівень економічного зростання. Більш високий рівень економічного зростання, як правило, пов'язаний із нижчим співвідношенням зовнішнього боргу до ВВП, оскільки країни мають кращі можливості генерувати дохід для сплати своїх боргів. Однак, якщо економічне зростання буде повільним, країни можуть бути змушені брати додаткові борги для фінансування своїх витрат, що призведе до більш високого співвідношення зовнішнього боргу до ВВП. Іншим чинником, який може вплинути на розмір зовнішнього боргу до ВВП, є рівень процентних ставок. Вищі відсоткові ставки роблять країнам дорожчими запозичення грошей, що може призвести до більш високого співвідношення зовнішнього боргу до ВВП. З іншого боку, нижчі відсоткові ставки можуть полегшити країнам запозичення грошей і призвести до зниження співвідношення зовнішнього боргу до ВВП. Рівень експорту є ще одним ключовим чинником, який може впливати на розмір зовнішнього боргу до ВВП. Країни, які значною мірою залежать від експорту для отримання прибутку, можуть бути більш вразливими до зовнішнього боргу, оскільки коливання глобального попиту можуть вплинути на їх здатність погасити свої борги (табл. 2).

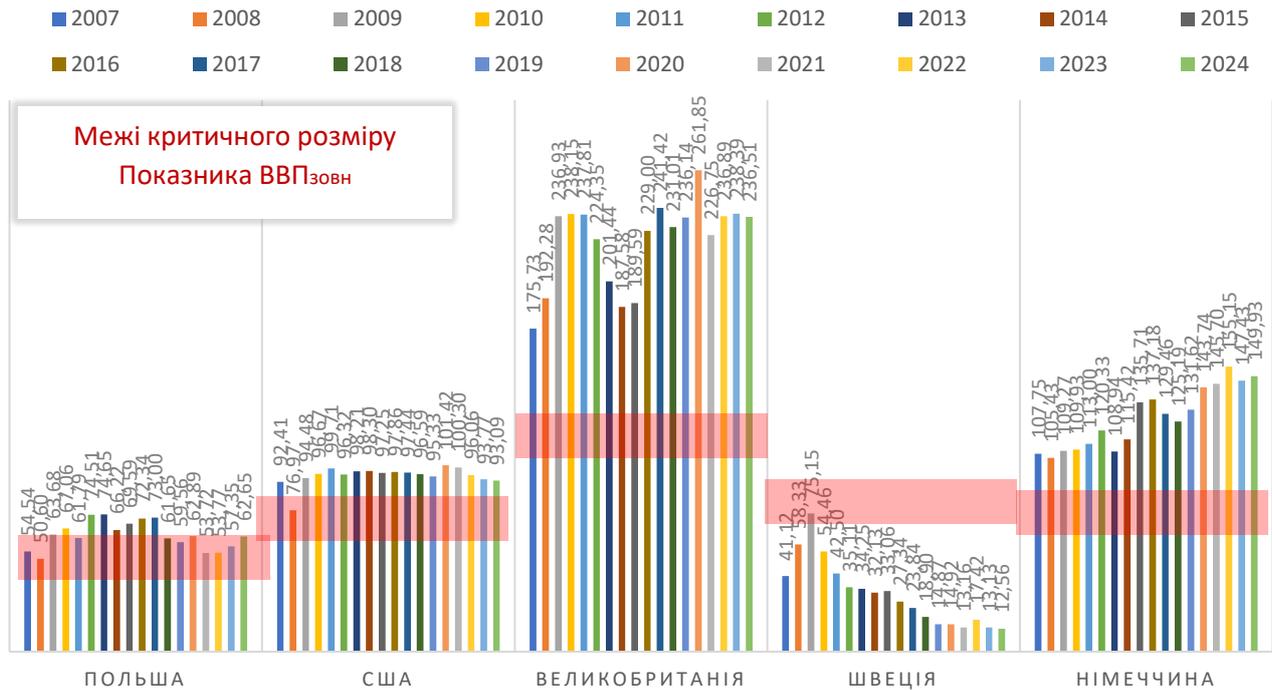

Рисунок 3 – Розмір державного боргу (зовнішній) до ВВП деяких країн-партнерів України, у %
 Джерело: <https://tradingeconomics.com>

Таблиця 2 – Оцінювання середовища, що має вплив на динаміку зовнішнього боргу до ВВП у 2024 році

	Стислий опис
Польща	<p>Глобальні економічні тенденції відіграють значну роль у формуванні співвідношення зовнішнього боргу до ВВП у 2024 році. Прогнозується, що глобальне зростання залишиться на рівні 3,1% у 2024 році та зросте до 3,2% у 2025 році. Однак прогнози свідчать щодо уповільнення зростання світового ВВП з оціночних 2,7% у 2023 році до 2,4% у 2024 році, що сигналізує про продовження млявого економічного зростання. Геополітична напруженість також може посилити невизначеність, що шкодить інвестиціям та економічному зростанню. Ці чинники можуть сприяти збільшенню зовнішнього боргу, оскільки країни намагаються зберегти свою економічну стабільність. Деякі ключові моменти, на які слід звернути увагу: прогнози глобального зростання на рівні 3,1% у 2024 році та 3,2% у 2025 році; уповільнення темпів зростання світового ВВП з 2,7% у 2023 році до 2,4% у 2024 році; вплив геополітичної напруженості на інвестиції та економічне зростання.</p> <p>Фіскальна політика та державні видатки є вирішальними чинниками, які можуть вплинути на співвідношення зовнішнього боргу до ВВП у 2024 році. У 2022 році валовий борг сектору державного управління закритися на рівні 72,9% від ВВП, тоді як у 2023 року він сягнув близько 76%. У 2024-2034 роках прогнозується, що зростання обов'язкових видатків та відсоткових витрат випереджатиме скорочення дискреційних видатків та зростання доходів. Крім того, за оцінками, різке зростання боргу може призвести до фінансової кризи з ймовірністю 11-20%, а фіскальна експансія, зумовлена збільшенням видатків під час зростання боргу, має тенденцію до погіршення ситуації.</p>

	Стислий опис
Польща	<i>Коливання обмінного курсу та валютні ризики</i> також можуть мати значний вплив на співвідношення зовнішнього боргу до ВВП у 2024 році. Реальний ефективний обмінний курс, на який впливають як ВВП, так і інфляція, посідає п'яте місце, за ним слідує монетарна політика. Деякі ключові моменти, на які слід звернути увагу, включають під час дослідження впливу зовнішнього боргу на стан ВВП у Польщі є: вплив реального ефективного обмінного курсу на ВВП та інфляцію; обмежений доступ до фінансування, зростання вартості запозичень та девальвація валюти; важливість подолання валютних ризиків для підтримання стабільного рівня зовнішнього боргу.
США	Вплив <i>фіскальної політики</i> уряду відіграє значну роль у формуванні співвідношення зовнішнього боргу США до ВВП у 2024 році. У період з 2024 по 2034 роки зростання обов'язкових видатків та процентних витрат випереджатиме скорочення дискреційних видатків та зростання доходів. Така ситуація може бути пов'язана з різними урядовими рішеннями, такими як податкова та видаткова політика, які зазвичай призводять до зростання зовнішнього державного боргу, коли США витрачають більше, ніж отримують від податків та інших джерел доходів. Крім того, коли економіка страждає від спаду, державні запозичення зазвичай зростають через зменшення податкових надходжень і збільшення автоматичних витрат на соціальне забезпечення. Як наслідок, така фіскальна політика сприяє зростанню відношення зовнішнього боргу до ВВП. Роль запозичень приватного сектору є ще одним важливим чинником, що впливає на співвідношення зовнішнього боргу США до ВВП у 2024 році. На запозичення приватного сектору впливають різні чинники, включаючи процентні ставки, економічне зростання та ринкову довіру. Одним із суттєвих чинників зростання зовнішнього боргу є відсоткові виплати, які федеральний уряд заборгував своїм інвесторам. У 2023 фінансовому році федеральні чисті процентні виплати вже були на високому рівні, і подальше збільшення запозичень приватного сектору може погіршити співвідношення зовнішнього боргу до ВВП. <i>Зовнішні економічні чинники</i> також відіграють значну роль у впливі на співвідношення зовнішнього боргу США до ВВП у 2024 році, що може сигналізувати про зниження темпів економічного зростання, а історично надмірне співвідношення зовнішнього боргу до ВВП іноді призводило до економічних криз.
Велика Британія	<i>Тенденції економічного зростання та продуктивності</i> відіграють значну роль у впливі на розмір зовнішнього боргу до ВВП у 2024 році: одним з найважливіших чинників, що сприяють економічному зростанню, є чисельність та зростання населення, яке, за прогнозами, збільшуватиметься. Як наслідок, на співвідношення зовнішнього боргу до ВВП впливає взаємозв'язок між внутрішнім та глобальним економічним зростанням, а також динаміка чисельності населення та продуктивності праці в країні. <i>Фіскальна політика та державні запозичення</i> також мають значний вплив на розмір зовнішнього боргу до ВВП у 2024 році: <i>співвідношення між доходами та видатками центрального уряду</i> є важливим чинником, що визначає обсяги запозичень державного сектору. Переглянуті в листопаді 2023 року фіскальні правила передбачають скорочення чистого боргу державного сектору (за винятком боргу Банку Англії) до ВВП, а також чистих запозичень державного сектору.
Велика Британія	Уряд дотримується фіскальних правил щодо боргової політики та запозичень, а основний борг знизиться як частка ВВП до 92,9% у 2028-29 роках. Останні статистичні дані щодо торговельних показників та платіжного балансу дають уявлення про міжнародну торгівлю – рекордне позитивне сальдо торгового балансу, позитивно вплинуло на економіку (чистий зовнішній борг бізнесу до ВВП становить 67%, а міжнародна торгівля має значний вплив на рівень зовнішнього боргу). Оскільки глобальне зростання, за прогнозами, залишиться на рівні 3,1% у 2024 році та зросте до 3,2% у 2025 році, співвідношення зовнішнього боргу Великої Британії до ВВП залежатиме від динаміки міжнародної торгівлі та інвестицій.

	Стислий опис
Швеція	<p>Останніми роками економіка Швеції переживає уповільнення, а реальний ВВП знизився на 0,3% у 2023 році через скорочення споживання домогосподарств та вищі витрати на обслуговування боргу. Найближчі економічні перспективи країни є поміркованими: прогнозується, що зростання залишиться помірним на рівні 0,2% у 2024 році. Чинники, що сприяють такому стриманому зростанню, включають підвищений рівень зовнішнього боргу та високі фінансові ризики, однак, очікується, що помірна інфляція, хороша рентабельність підприємств та стабільне бізнес-середовище нададуть певну підтримку економіці. <i>Фіскальна політика та рішення</i> щодо державних видатків також мають значний вплив на співвідношення зовнішнього боргу Швеції до ВВП: основи фіскальної політики країни складаються з декількох цілей та принципів, спрямованих на забезпечення стійкості державних фінансів та економічного зростання. Ця надійна система історично добре слугувала шведській економіці, оскільки відношення державного боргу до ВВП залишається нижчим, ніж у середньому по ЄС. Розмір валового зовнішнього боргу країни на 2023 рік становив значні 172% ВВП, при цьому інші фінансові установи утримують основну частину чистих іноземних активів на рівні 71,5% ВВП. Співвідношення боргу до ВВП Швеції є одним з найнижчих в ЄС, за оцінками, 32,3% у 2023 році, і передбачається, що воно залишатиметься стабільним у найближчій перспективі. Як наслідок, країна повинна ретельно відстежувати та оцінювати глобальні економічні умови, щоб ефективно управляти рівнем свого зовнішнього боргу.</p>
Німеччина	<p><i>Економічне зростання</i> є ключовим чинником, що впливає на співвідношення зовнішнього боргу Німеччини до ВВП у 2024 році. Нині очікується, що німецька економіка зросте лише на 0,3% у 2024 році, що є погіршенням попереднього прогнозу зростання на 0,8%. Таке повільне економічне зростання може вплинути на здатність країни управляти своїм зовнішнім боргом. Дослідження показали, що вищий рівень боргу може негативно впливати на зростання ВВП навіть у некризові періоди. Крім того, аналіз проведений статистичними центрами Німеччини дванадцяти країн ЄС за 40-річний період виявив середній вплив зовнішнього державного боргу на зростання ВВП на душу населення, що підкреслює потенційний вплив темпів економічного зростання Німеччини на співвідношення зовнішнього боргу до ВВП у 2024-2026 роках. <i>Фіскальна політика уряду</i> також відіграє вирішальну роль у впливі на рівень зовнішнього боргу Німеччини: політика боргового гальма країни накладає фіскальну дисципліну на майбутні уряди, тим самим підвищуючи довіру до фіскальної політики. Для того, щоб збільшити фінансування державних інвестицій, Німеччина могла б розглянути можливість реформування інших видатків, мобілізації більших доходів або коригування боргового гальма. Ефективність цих фіскальних політик в управлінні зовнішнім боргом залежатиме від їх здатності забезпечити баланс між стимулюванням економічного зростання та підтриманням фіскальної дисципліни. <i>Глобальні економічні тенденції</i> також мають значний вплив на співвідношення зовнішнього боргу до ВВП Німеччини у 2024 році: однією з вразливих сторін німецької економічної моделі є її залежність від зовнішнього попиту у забезпеченні значної частки зростання, що проявляється у структурному профіциті торговельного балансу. Наприклад, ВВП Німеччини впав на 0,3% у 2023 році внаслідок несприятливих глобальних економічних умов та підвищення зовнішнього боргу країни.</p>

Джерело: узагальнено автором на основі [10].

Такий показник реалізації управління державного боргу як **відношення обсягів боргу домогосподарств до ВВП** відображає загальний фінансовий стан громадян країни (рис. 2.4). Цей показник вимірює суму боргу домогосподарств по відношенню до загального обсягу виробництва економіки. Високе співвідношення боргу домогосподарств до ВВП може бути ознакою економічної нестабільності, оскільки це може призвести до скорочення витрат та інвестицій, що, в свою чергу, може призвести до зниження темпів економічного зростання.

Крім того, високий борг домогосподарств може створювати фінансовий стрес для окремих осіб та сімей, ускладнюючи оплату рахунків та підтримання гідного рівня життя. Це

може призвести до збільшення використання кредитів, що може ще більше загострити боргову проблему. Таким чином, ефективне управління державним боргом (табл. 3) вимагає не лише контролю над державним боргом, але й заохочення відповідального ставлення до запозичень та кредитування серед домогосподарств.

Тому, одним із способів популяризації відповідальних практик запозичення та кредитування є програми фінансової освіти.

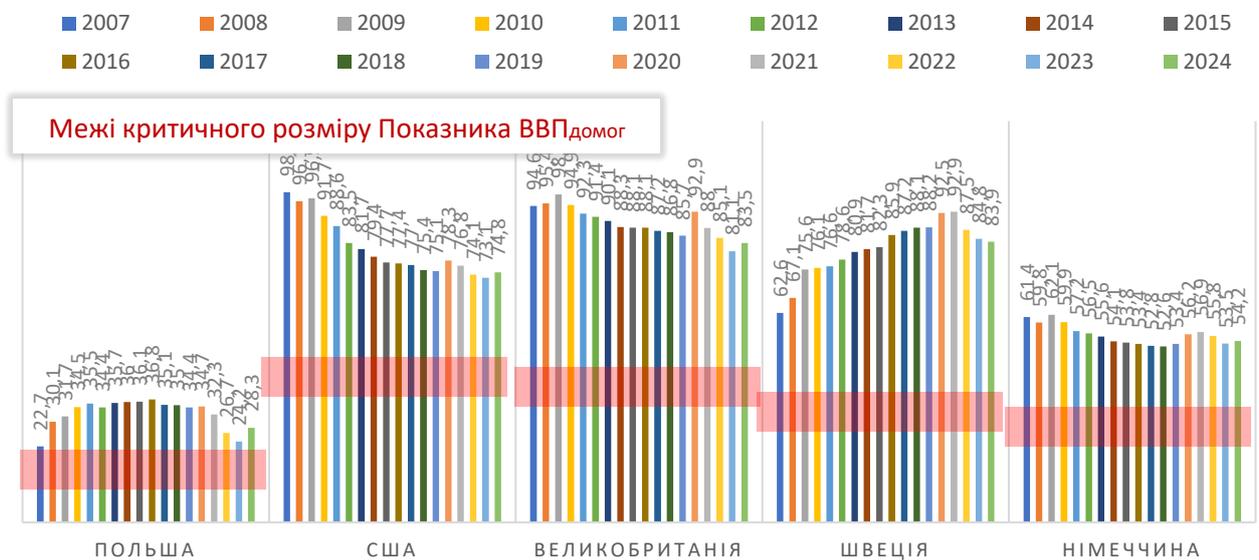

Рисунок 4 – Відношення величини боргу домогосподарств до ВВП деяких країн-партнерів України, у %

Джерело: <https://tradingeconomics.com>

Такі програми можуть допомогти домогосподарствам зрозуміти ризики та переваги запозичень, як ефективно управляти боргом та заощаджувати на майбутнє.

Таблиця 3 – Оцінювання середовища, що має вплив на динаміку боргу домогосподарств до ВВП у 2024 році

	Стислий опис
Польща	Економічне зростання та рівень доходів є одними з ключових чинників, що впливають на співвідношення боргу польських домогосподарств до ВВП у 2024 році. Прогнозується, що економічне зростання в Польщі прискориться до 2,7% у 2024 році, причому приватне споживання, як очікується, буде основним драйвером зростання, підтриманим реальними доходами.
Польща	Крім того, загальне бізнес-середовище в країні та економічні показники, такі як зростання ВВП, інфляція та державний борг, також відіграватимуть вирішальну роль у формуванні обсягів боргу домогосподарств. Відсоткові ставки та доступність кредитів є іншими чинниками, які можуть вплинути на їх співвідношення до ВВП у 2024 році. У відповідь на інфляцію основні банки підвищили облікові ставки до обмежувального рівня у 2023 році, що призвело до зростання вартості іпотеки. Поведінка споживачів та норма заощаджень також відіграватимуть значну роль у визначенні співвідношення боргу домогосподарств – у короткостроковій перспективі на співвідношення боргу домогосподарств до доходу позитивно впливають ціни на житло та економічні умови. Дослідження макроекономічних детермінант боргу домогосподарств у розвинених країнах, включаючи Польщу, показало, що цикли боргу домогосподарств мають більший вплив на зростання ВВП, ніж цикли корпоративного боргу. Рівень заощаджень домогосподарств у Польщі вже впав нижче дорецесійного рівня, а прогнози вказують на показник 6,75% у другому кварталі 2024 року.

	Стислий опис
США	<p>Тенденції економічного зростання та зайнятості відіграють вирішальну роль у впливі на співвідношення боргу домогосподарств США до ВВП у 2024 році: різні показники ділової активності, ринків праці, настроїв та інфляції загалом рухаються в позитивному напрямку, однак зростання реального ВВП у 2024 році прогнозується лише на рівні 2,2%, з відповідним збільшенням номінального співвідношення боргу домогосподарств до ВВП. Незважаючи на це, спеціалізовані ринки праці продовжують підтримувати зайнятість та доходи, сприяючи здоровому балансу домогосподарств та рівню обслуговування боргу. <i>Процентні ставки та монетарна політика</i> суттєво впливають на співвідношення боргу домогосподарств США до ВВП у 2024 році: звіт про монетарну політику Федерального резерву, поданий до Конгресу в березні 2024 року, підкреслює важливість процентних ставок в економічній політиці країни. Аналіз свідчить, що низькі процентні ставки та очікування призвели до постійного зростання боргу домогосподарств з 60 до 120 % ВВП. <i>Поведінка споживачів та фінансова грамотність</i> також впливають на співвідношення боргу домогосподарств США до ВВП у 2024 році: споживачі помірно скорочують свої витрати, але не настільки, щоб поставити під загрозу економічне зростання. За даними Федеральної резервної системи США, борг домогосподарств у відсотках до наявного доходу становить менше 10%, що значно нижче рівня, який перевищував 13% у попередні роки, тому, збільшення боргу домогосподарств по відношенню до ВВП країни може бути сильним провісником ослаблення економіки в короткостроковій і середньостроковій перспективі.</p>
Велика Британія	<p>Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на фінанси домогосподарств, що призвело до збільшення співвідношення відповідного боргу до доходу, що можна пояснити збільшенням іпотечної заборгованості, яке було лише частково компенсоване іншими чинниками. Урядова політика також відіграє вирішальну роль у формуванні рівня боргу у Великій Британії: база даних Global Debt Monitor надає цінну інформацію про співвідношення відповідного боргу до ВВП різних секторів, включаючи нефінансові та фінансові корпорації, уряд. (Поточна політика уряду Великої Британії спрямована на досягнення первинного профіциту та скорочення боргу до 2028-29 років шляхом скорочення витрат домогосподарств на 1,1%). Однак ця політика також може вплинути на рівень боргу домогосподарств, оскільки вона може вплинути на економічне зростання, зайнятість та їх доходи: наприклад, плани уряду щодо регулювання цін на енергоносії можуть сприяти зростанню ВВП, що потенційно зменшить тиск на бюджети домогосподарств і знизить рівень накопичення боргів.</p> <p>Зміна споживчої поведінки є ще одним чинником, що сприяє накопиченню відповідного боргу у Великій Британії, оскільки споживачі стикаються з фінансовими проблемами їх витратні звички змінюються, що призведе до зростання рівня боргу. Наприклад, в умовах зростання безробіття та економічної невизначеності споживачі можуть бути більш схильні брати в борг, щоб підтримувати свій рівень життя.</p>
Швеція	<p>Тенденції економічного зростання та зайнятості відіграють значну роль у впливі на співвідношення боргу домогосподарств Швеції до ВВП у 2024 році. Прогнозується, що зростання реального ВВП Швеції досягне помірних 0,2% у 2024 році, переглянуте порівняно з осіннім прогнозом, завдяки помірній інфляції та хорошій корпоративній маржі. Однак шведська економіка зазнала уповільнення після потужного постпандемічного підйому: за оцінками, ВВП знизився на 0,3% у 2023 році. Тенденції зайнятості також впливають на рівень боргу домогосподарств, оскільки вищий рівень зайнятості та фінансова стабільність можуть допомогти зменшити борговий тягар. Зміни процентних ставок та умов кредитування є ще одним важливим чинником, що впливає на співвідношення боргу домогосподарств Швеції до ВВП у 2024 році.</p> <p>Підвищення облікових ставок у Швеції та інших країнах з розвинутою економікою, спрямоване на боротьбу з інфляцією, збільшує витрати домогосподарств на обслуговування боргу. Крім того, значні запозичення домогосподарств та компаній, що займаються нерухомістю, сприяли зростанню цін та вартості, що призвело до зростання як цін на житло, так і загального боргу домогосподарств.</p>

	Стислий опис
Швеція	<i>Державна політика та регулювання, що впливають на борг домогосподарств, також впливають на співвідношення боргу домогосподарств Швеції до ВВП у 2024 році. Шведське управління державного боргу підвищило свої плани щодо запозичень, як зазначено в першому звіті про державні запозичення цього року. Крім того, аналіз бізнес-середовища та оцінка ризиків країни для Швеції виявили економічні показники, такі як зростання ВВП, інфляція та державний борг, які можуть вплинути на рівень боргу домогосподарств. Цей аналіз також висвітлює сильні та слабкі сторони шведської економіки, які можуть впливати на державну політику та регулювання, що, в свою чергу, впливає на борг домогосподарств.</i>
Німеччина	<i>У короткостроковій перспективі збільшення боргу домогосподарств, ймовірно, сприятиме економічному зростанню та зайнятості, однак збільшення боргу домогосподарств по відношенню до ВВП країни також може бути сильним провісником послаблення економіки в середньостроковій перспективі. У контексті Німеччини борг домогосподарств становив 52,9% номінального ВВП країни у вересні 2023 року. Суттєвим чинником, що здійснює вплив на співвідношення боргу домогосподарств Німеччини до ВВП у 2024 році, є державна політика та регуляторні норми, що впливають на рівень боргу. Крім того, зусилля уряду, спрямовані на утримання стабільної інфляції, яка прогнозується на рівні 2,8% у 2024 році, також можуть вплинути на запозичення домогосподарств і, відповідно, на співвідношення боргу домогосподарств до ВВП. Демографічні тенденції та їхній вплив на борг домогосподарств є важливими чинниками, які слід враховувати при аналізі співвідношення боргу домогосподарств Німеччини до ВВП у 2024 році, оскільки негативні демографічні тенденції продовжують розвиватися за рахунок підвищеної кількості міграційної робочої сили з України після 2022 року.</i>

Джерело: узагальнено автором на основі [20–23].

Виходячи із результатів наведених на рис. 2–4, а саме меж критичних статистичних рівнів, які були визначені автором (рис. 1), у найбільш вигідному становищі є внутрішнє боргове регулювання Польщі, а також зовнішнє та внутрішнє боргове регулювання Швейцарії. Особливі проблеми є наявними у США та Великої Британії, що проявляються у значному збільшенні боргової залежності у порівнянні із розмірами власних ВВП, що потребує державного втручання.

Висновки

Оцінювання співвідношення розміру внутрішнього державного боргу до ВВП може бути важливим елементом підвищення обороноздатності держави. Витрати на оборону є вирішальним чинником підтримки національної безпеки та захисту кордонів країни, однак це може бути дорогою справою, яка вимагає значних фінансових ресурсів. Одним із способів фінансування урядом свого оборонного бюджету є запозичення грошей шляхом випуску боргових цінних паперів. Тому, якщо країна має високий рівень боргу по відношенню до її ВВП (Велика Британія, Німеччина) може бути важко позичити більше грошей під розумні процентні ставки. Це може обмежити здатність держави фінансувати свої оборонні потреби. З іншого боку, країна з низьким рівнем боргу (Швеція, Польща) по відношенню до її ВВП може скористатися перевагами низьких процентних ставок, щоб позичити гроші на витрати на оборону. Це може допомогти країні розбудувати свій військовий потенціал і підвищити обороноздатність. Також важливо зазначити, що воєнні витрати можуть мати вплив на економіку країни. Збільшення витрат на оборону може створити робочі місця та стимулювати економічне зростання, але воно також може відволікати ресурси від інших сфер економіки.

Оцінювання співвідношення розміру зовнішнього державного боргу до ВВП є важливим чинником, що визначає здатність країни підвищувати свою обороноздатність. Зовнішній борг стосується грошей, які країна винна іноземним кредиторам, тоді як ВВП є показником економічного виробництва країни. Коли відношення зовнішнього боргу до ВВП є

високим (Велика Британія, Німеччина), це може обмежити здатність країни інвестувати у свій оборонний потенціал. Високе співвідношення зовнішнього боргу до ВВП означає, що значна частина економічного виробництва країни використовується для погашення боргу. Це може залишити мало можливостей для інвестицій в інші сфери, такі як оборона. Щоб збільшити свою обороноздатність, країні може знадобитися інвестувати в нові технології, обладнання та персонал. Однак, якщо значна частина його ресурсів використовується для погашення боргу, це може бути неможливо. З іншого боку, низьке співвідношення зовнішнього боргу до ВВП (Швеція, Польща) може забезпечити країну ресурсами, необхідними для інвестування в її обороноздатність. Це може включати розробку нових технологій і обладнання, а також набір і навчання нового персоналу.

Оцінювання співвідношення розміру боргу домогосподарств до ВВП може мати наслідки для обороноздатності країни. Це пояснюється тим, що високий рівень їх заборгованості може призвести до економічної нестабільності, яка, у свою чергу, може послабити обороноздатність країни. Наприклад, якщо країна переживає фінансову кризу через високий рівень боргів домогосподарств, вона може мати проблеми з фінансуванням своїх військових і може бути менш готовою реагувати на загрози безпеці. Однак важливо зазначити, що зв'язок між боргом домогосподарств і обороноздатністю є складним і багатогранним. У той час як високий рівень боргу домогосподарств (США, Велика Британія) може збільшити економічну вразливість, борг також можливий для стратегічного використання для фінансування витрат на оборону. Наприклад, уряд може позичити гроші, щоб інвестувати у військові технології чи інфраструктуру, що може підвищити його обороноздатність. Крім того, вплив боргу домогосподарств на обороноздатність може відрізнятися залежно від конкретних обставин країни. Наприклад, країна з великою та диверсифікованою економікою може краще поглинати негативні наслідки великого боргу домогосподарств, ніж менша, менш розвинена економіка.

Перспективою подальших досліджень є розроблення рекомендацій щодо імплементації результатів співвідношення внутрішнього, зовнішнього державного боргу та заборгованості домогосподарств до ВВП у механізм оптимізації фіскальної політики країн-партнерів України для покращення довгострокового планування та розвитку їх обороноздатності.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Горін В. (2023). Дев'ять Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія: збірник наукових праць (м. Тернопіль, 17 листопада 2023 року). Тернопіль: ЗУНУ. 233 с.
2. Урядовий портал. (2024). Уряд спрямував понад 17 млрд грн на підвищення обороноздатності країни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-spriamuvav-ponad-17-mlrd-hrn-na-pidvyshchennia-oboronzdatnosti-krainy>.
3. Фінансова безпека України: сучасний стан правового регулювання та перспективи розвитку. (2023). Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої науковій школі заслуженого юриста України, професора, д.ю.н. Віктора Тарасовича Білоуса. Державний податковий університет. 312 с.

4. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). Ukraine's reforms matrix reforms and conditionalities. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2024/presentation-on-ukraines-reforms-matrix.pdf>.
5. International Monetary Fund. (2024). Third review of the extended arrangement under the extended fund facility, requests for a waiver of nonobservance of a performance criterion and modifications of performance criteria – press release; staff report; and statement by the executive director for Ukraine. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/UKREA2024001.pdf>.
6. FAO. (2024). Ukraine: Emergency Response Plan 2024. <https://doi.org/10.4060/cd1363en>.
7. Focus Economics. (2024). Public Debt (% of GDP) Archives. URL: <https://www.focus-economics.com/economic-indicator/public-debt>.
8. Unacademy. (2024). Public Debt. URL: <https://unacademy.com/content/kerala-psc/study-material/finance/public-debt>.
8. Read S. (2022). What is government debt – and how is it paid back?. World economic forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/10/government-debt-economy-bonds-loans>.
9. Britannica Money. (2024). Government & the Economy. URL: <https://www.britannica.com/money/government-budget/Government-borrowing>.
10. Bee D. (2021). Debt Payment Tracker Logbook: Debt Payment Tracker Log Book Notebook Checklist. Get Out of Debt Stay Out of Debt Journal. Independently Published.
11. Kregel J. (2023). External debt matters: What are the limits to monetary sovereignty? The Japanese Political Economy. <https://doi.org/10.1080/2329194x.2020.1860678>.
12. Felicia C. (2023). Long Term Debt in Financial Accounting. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4509907>.
13. Wysocki, M., Wojcik, C., & Freytag, A. (2024). Populists and fiscal policy: The case of Poland. European Journal of Political Economy, 83, 102556. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2024.102556>
14. Ghourchian S., Yilmazkuday H. (2016). Government Consumption, Government Debt and Economic Growth. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2822396>.
15. Selimaj A. (2020). The Impact of Public Debt in Economic Growth. Academic Journal of Interdisciplinary Studies. Vol. 9, no. 4. P. 177. <https://doi.org/10.36941/ajis-2020-0072>.
16. G. A. B., W. A. A. (2024). Public Debt, Debt Servicing and Economic Growth. International Journal for Multidisciplinary Research. Vol. 6, no. 3. URL: <https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i03.19758>.
17. Khalil, M., & Strobel, F. (2024). US trade policy and the US dollar. Journal of International Economics, 151, 103970. <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2024.103970>.
18. Swinson C. (2019). Coming down to earth. Share Trading, Fraud and the Crash. P. 60–73. <https://doi.org/10.4324/9780429026829-5>.
19. Rethinking Sovereign Debt. (2014). Public and Private Capital in Mid-Century Repayment Norms. P. 124–153. <https://doi.org/10.2307/j.ctt6wpq2h.7>.
20. From Marshall Plan to Debt Crisis: Foreign Aid and Development Choices in the World Economy. (2024). University of California Press.
21. Young J. (2010). Towards developing guiding principles for managing operational risk appetite. Corporate Ownership and Control. Vol. 8, no. 1. P. 176–187. <https://doi.org/10.22495/cocv8i1c1p2>.
22. Машков О.А. (2023). Прийняття управлінських рішень в складних організаційних системах з погляду системного підходу. URL: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:1cr49HaxsMJ:www.nbu.gov.ua/portal/natural/Mtit/2010_55.

References

1. Horin V. (2023). *Deviati Vseukrainski naukovi chytannia pamiaty S. I. Yurii: zbirnyk naukovykh prats* (m. Ternopil, 17 lystopada 2023 roku). Ternopil: ZUNU. 233 s.
2. Uriadovi portal. (2024). Uriad spriamuvav ponad 17 mlrd hrn na pidvyshchennia oborozdatnosti krainy. Available from : <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-spriamuvav-ponad-17-mlrd-hrn-na-pidvyshchennia-oborozdatnosti-krainy>.
3. Finansova bezpeka Ukrainy: suchasnyi stan pravovoho rehuliuвання ta perspektyvy rozvytku. (2023). Materialy IKh Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoї naukovi shkoli zasluženoho yurysta Ukrainy, profesora, d.iu.n. Viktora Tarasovycha Bilousa. Derzhavnyi podatkovyi universytet. 312 s.
4. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). Ukraines reforms matrix reforms and conditionalities. Available from : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2024/presentation-on-ukraines-reforms-matrix.pdf>.
5. International Monetary Fund. (2024). Third review of the extended arrangement under the extended fund facility, requests for a waiver of nonobservance of a performance criterion, and modifications of performance criteria – press release; staff report; and statement by the executive director for Ukraine. Available from : <https://mof.gov.ua/storage/files/1UKREA2024001.pdf>.
6. FAO. (2024). Ukraine: Emergency Response Plan 2024. <https://doi.org/10.4060/cd1363en>.
7. Focus Economics. (2024). Public Debt (% of GDP) Archives. Available from : <https://www.focus-economics.com/economic-indicator/public-debt>.
8. Unacademy. (2024). Public Debt. URL: <https://unacademy.com/content/kerala-psc/study-material/finance/public-debt>.
9. Read S. (2022). What is government debt – and how is it paid back?. World economic forum. Available from : <https://www.weforum.org/agenda/2022/10/government-debt-economy-bonds-loans>.
10. Britannica Money. (2024). Government & the Economy. Available from : <https://www.britannica.com/money/government-budget/Government-borrowing>.
11. Bee D. (2021). Debt Payment Tracker Logbook: Debt Payment Tracker Log Book Notebook Checklist. Get Out of Debt Stay Out of Debt Journal. Independently Published.
12. Kregel J. (2023). External debt matters: What are the limits to monetary sovereignty? The Japanese Political Economy. Available from : <https://doi.org/10.1080/2329194x.2020.1860678>.
13. Felicia C. (2023). Long Term Debt in Financial Accounting. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4509907>.
14. Wysocki, M., Wojcik, C., & Freytag, A. (2024). Populists and fiscal policy: The case of Poland. *European Journal of Political Economy*, 83, 102556. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2024.102556>
15. Ghourchian S., Yilmazkuday H. (2016). Government Consumption, Government Debt and Economic Growth. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2822396>.
16. Selimaj A. (2020). The Impact of Public Debt in Economic Growth. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. Vol. 9, no. 4. P. 177. <https://doi.org/10.36941/ajis-2020-0072>.
17. G. A. B., W. A. A. (2024). Public Debt, Debt Servicing and Economic Growth. *International Journal for Multidisciplinary Research*. Vol. 6, no. 3. <https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i03.19758>.
18. Khalil, M., & Strobel, F. (2024). US trade policy and the US dollar. *Journal of International Economics*, 151, 103970. <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2024.103970>.
19. Swinson C. (2019). Coming down to earth. *Share Trading, Fraud and the Crash*. P. 60–73. <https://doi.org/10.4324/9780429026829-5>.
20. Rethinking Sovereign Debt. (2014). Public and Private Capital in Mid-Century Repayment Norms. P. 124–153. <https://doi.org/10.2307/j.ctt6wpq2h.7>.

21. From Marshall Plan to Debt Crisis: Foreign Aid and Development Choices in the World Economy. (2024). University of California Press.
22. Young J. (2010). Towards developing guiding principles for managing operational risk appetite. *Corporate Ownership and Control*. Vol. 8, № 1. P. 176–187. <https://doi.org/10.22495/cocv8i1c1p2>.
23. Mashkov O.A. (2023). Pryiniattia upravlinskykh rishen v skladnykh orhanizatsiinykh systemakh z pohliadu systemnoho pidkhodu. Available from : https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:1cr49HaxsMJ:www.nbu.gov.ua/portal/natural/Mtit/2010_55.6.